

Психология и социология/5. Психолого-воспитательные проблемы
развития личности в современных условиях

Волкова В. А., Пятківська О.П.

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького, Україна

РОЗВИТОК ДОВІЛЬНОЇ УВАГИ У ДОШКІЛЬНИКІВ

Однією з неодмінних умов успішного навчання в школі є розвиток довірливої, навмисної уваги в дошкільному віці. Школа пред'являє вимоги до довірливості дитячої уваги в плані уміння діяти без відволікань, слідувати інструкціям і контролювати одержуваний результат.

Аналізуючи розвиток уваги в онтогенезі, Л.С. Виготський писав, що “культура розвитку уваги полягає в тому, що за допомогою дорослого дитина засвоює ряд штучних стимулів – знаків, за допомогою яких вона далі спрямовує свою власну поведінку і увагу” [1, с. 79].

Процес вікового розвитку уваги, на думку О.М. Леонтьєва, – це поліпшення уваги з віком під впливом зовнішніх стимулів [2, с. 42]. Такими стимулами є оточуючі предмети, мова дорослих, окремі слова.

Увага дошкільника відображає його інтереси по відношенню до навколишніх предметів і виконуваних з ними дій. Дітям важко зосереджуватися на одноманітній і мало привабливій для них діяльності, тоді як в процесі гри або розв'язанні емоційно забарвленого завдання вони можуть достатньо довго залишатися залученими в цю діяльність і відповідно бути уважними.

При проведенні експерименту ми враховували деякі особливості діагностики уваги дошкільників. Однією з важливих умов отримання достовірних результатів є встановлення емоційного контакту і взаєморозуміння між психологом і дитиною. Для цього необхідно проводити обстеження в знайомій дитині обстановці. Треба створити умови, при яких дитина не буде відчувати негативних емоцій (страх, невпевненість) від спілкування з

незнайомою (малознайомою) людиною. Роботу з дитиною слід почати з гри, поступово включаючи її в обумовлені методикою завдання. У разі швидкого стомлення потрібно перервати заняття і дати можливість дитині походити або зробити фізичні вправи.

Увага і інтерес не роздільні, тому свою роботу з розвитку уваги у молодших дошкільників ми будували на завданнях, що представляють для них великий інтерес. Поступово ми вводили вправи, що сприяють формуванню довільної уваги, при виконанні яких діти вчилися утримувати увагу вольовим зусиллям на завданні важливому, хоча і не дуже цікавому.

У завданнях на концентрацію уваги ми учили дітей довільно зосереджуватися на зорових, слухових враженнях і навіть на внутрішніх відчуттях (диханні, битті пульсу і т.п.). Спочатку ми пояснювали дітям, що дуже багато людей проживають своє життя не повністю, оскільки вони не уважні до всього того, що їх оточує.

Заняття на розвиток концентрації уваги починалися із зосередження на зоровій інформації, оскільки обробка зорової інформації найбільшою мірою спирається на використання мовної функції.

Найулюбленіша концентрація на повітрі – спостереження хмар, що плывуть по небу. Потренувавшись на знайомих і цікавих об'єктах, ми переходили до концентрації уваги на непомітних і мало привабливих предметах – шматочку столу, стільця, підлоги, дошки.

Поступово діти переходили до концентрації уваги на слухових сигналах. Концентрація уваги сприяє повноті сприйняття – розпізнаванню об'єктів. Ми переконалися в цьому, коли проводили вправу на концентрацію уваги на слухових відчуттях.

Механізм уяви допоміг дітям управляти не тільки процесом зосередження уваги, але і його перемикання. Вибір об'єктів уваги при цьому був найширшим. Дітям давалося завдання уважно подивитися на дах будинку, на яку-небудь одну крапку на ньому, потім перемкнути фокус уваги на крону дерева, на один листок, потім – знову на дах. Особливістю цієї вправи з'явився той факт, що в

попередній інструкції дітям пропонувалося уважно стежити за всіма об'єктами, не упустивши жодного з них, а після виконання завдання скласти казку, в якій би були присутні всі об'єкти в послідовності.

Здатність до перемикання уваги у дітей тренувалася попутно з концентрацією. Так, на прогулянці ми просили дітей закрити очі і прислухатися до звуків. Спершу можна вибрати 2 звуки (наприклад: шум вітру, крики дітей) і поперемінно перемикатися з одного звуку на іншій. Потім коло об'єктів уваги розширювали. Дітям дається завдання уважно подивитися на траву під ногами, на яку-небудь одну травичку, потім перемкнути фокус уваги на шум вітру, спів птахів, потім – знову на траву. Увагу можна зосередити на дереві, переміщаючи фокус з крони на стовбур, а потім на окремий лист, а потім з листу на слухання шереху листя.

Оскільки такі вправи вимагають постійних варіацій, тому умови їх проведення змінювали (проводили заняття в тихій кімнаті, запропонували дітям перемикати увагу з цокання годинника на скрип дверей або із зовнішніх вражень на внутрішні – биття пульсу). Використовувався і складний варіант вправи на перемикання уваги, коли двоє дорослих одночасно читають вголос різні книги, а діти поперемінно перемикають увагу з одного звуку на іншій.

Новою формою вправи на перемикання уваги є поперемінна концентрація на стимулах різних модальностей. Так, під час ходьби дітям пропонують перемикати увагу з відчуттів, що виникають в м'язах ніг, на звуки, чутні при ходьбі.

Особливий інтерес представляють вправи на перемикання уваги з об'єктів видимих на об'єкти уявні. Діти міняли об'єкти уваги в такій послідовності: 1) простий, видимий предмет – кубик, 2) звук – крик птаха, 3) простий предмет, викликаний в спомині, – улюблена іграшка, 4) образ людини, яку дитина добре знає і любить (бабуся), викликаний в спомині, 5) образ, узятий з п'єси або літератури, – Буратіно, 6) образ фантастичної істоти, пейзажу.

Серед вправ з розвитку функції уваги особливу складність для дітей представляє тренування стійкості до перешкод. Це пояснюється, ймовірно, тим, що завдання із перешкоджаючим чинником вимагають розвитку достатньо високого рівня довільної уваги. Вправи ці різноманітні, але всі вони будуються за певним принципом: дітям дається завдання виконати яку-небудь дію і одночасно вводиться перешкода, що заважає виконанню завдання. Мета цих вправ – максимально зосередившись на меті і відбудовуючись тим самим від перешкоди, виконати завдання без помилок. Так, ми пропонували дітям, зосередивши увагу на об'єкті, одночасно виконати прості дії, що не мають до об'єкту уваги прямого відношення: тримаючи у сфері уваги образ людини, яка відсутня в даний момент, діти повинні складати мозаїку або прибирати іграшки. Ця вправа напряму зачіпає сферу побудови уявних образів. Ми пояснювали дітям, що процес уваги протікає в душі і не може бути порушений зовнішніми діями, одночасно з ним скованими.

Звернемо увагу на той факт, що серед методів формування уваги були відібрані, головним чином, ті, які оптимізували цю функцію за допомогою розвитку образних уявлень. Образ, пережитий і виражений в мовній формі, ставав тим знаковим інструментом, який допомагав дитині оволодіти управлінням цієї функції.

Література:

1. Выготский Л.С. История развития высших психологических функций / Л.С. Выготский //Собр. соч. : В 6 т. – М., 1983. Т. 3. – С. 5 – 328.
2. Леонтьев А.Н. К теории развития психики ребенка / А.Н. Леонтьев //Избранные психологические произведения в 2-х т. – М. : Педагогика, 1983. Т. 1. – 391 с.